19 ભારત : લોકજીવન

J6Y8L1

આપણે બધા ગૌરવશાળી છીએ કે આપણો જન્મ ભારતમાં થયો છે. આપણો દેશ એશિયા ખંડની પશ્ચિમે આવેલો દેશ છે. જેને મુખ્ય ત્રણ ઋતુઓ – શીતઋતુ, ઉષ્ણઋતુ અને વર્ષાઋતુ તથા તેને અંતર્ગત પરંપરાગત એવી ઋતુઓની ભેટ મળી છે. જે તમે પ્રકરણ 16માં શીખી ગયા છો. ભારત આબોહવા, ભૂપૃષ્ઠની દૃષ્ટિએ વિવિધતાભર્યો દેશ છે. તેથી તેમાં વસતા લોકોના ખોરાક, પહેરવેશ, રહેઠાણ, ભાષા, બોલી, ઉત્સવો, તહેવારોમાં ઘણી જ ભિન્નતા જોવા મળે છે. આમ, ભારત એ વિવિધતામાં એકતા ધરાવતો ભાતીગળ દેશ છે.

માનવીય ખોરાક અને પહેરવેશ ઉપર ભૌગોલિક તેમજ આબોહવાની અસર સ્પષ્ટ જોવા મળે છે. જેમ કે દરિયાકિનારે વસતાં લોકોનો ખોરાક ભાત તથા માછલાં છે. પંજાબ-મધ્યપ્રદેશ, ગુજરાતમાં મુખ્ય પાક ઘઉં છે. તેથી આ પ્રદેશના લોકો મુખ્ય ખોરાક તરીકે ઘઉં તથા તેની બનાવટોનો ઉપયોગ કરે છે. આવી જ રીતે પહેરવેશમાં પણ ભૌગોલિક તેમજ આબોહવાની સ્પષ્ટ અસર જોવા મળે છે. ઠંડા તેમજ પહાડી પ્રદેશમાં વસતા લોકોનો પહેરવેશ ઊની તેમજ સમગ્ર શરીર ઢંકાઈ જાય તેવો હોય છે. તેવી જ રીતે જે પ્રદેશમાં બારેમાસ તાપમાન વધુ અનુભવાય ત્યાંના લોકોના પહેરવેશ આછા રંગોવાળાં, સુતરાઉ તેમજ ખૂલતાં કપડાં હોય છે. વર્તમાન સમયમાં દરેક રાજ્યમાં પુરુષો પેન્ટ, શર્ટ તથા સ્ત્રીઓ સલવાર-કમીઝ પહેરે છે.

લોકજીવનની દૃષ્ટિએ ભારતના ચાર ભાગ પાડી શકાય : પશ્ચિમ ભારત, ઉત્તર ભારત, દક્ષિણ ભારત, પૂર્વ ભારત. આમ, હવે આપણે જે-તે પ્રદેશના લોકોનું લોકજીવન સમજવા પ્રયત્ન કરીશું.

લોકજીવન–પશ્ચિમ ભારત

પશ્ચિમ ભારતમાં મુખ્ય રાજ્યો રાજસ્થાન, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ તથા ગોવા વગેરે છે તથા દીવ, દમણ, દાદરા અને નગરહવેલી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

ખોરાક : રાજસ્થાનના લોકોનો મુખ્ય ખોરાક બાજરી તથા દાળ-બાટી છે. રાજસ્થાની લોકોની મારવાડી કચોરી નાસ્તા માટે જાણીતી છે. ગુજરાતના લોકોનો મુખ્યત્વે ખોરાક રોટલી-ભાખરી, શાક, દાળ-ભાત, ખીચડી, કઢી છે. ખમણ, ગાંઠિયા ગુજરાતમાં ફરસાણ તરીકે વધુ ખવાય છે. જલેબી ગુજરાતની જાણીતી મીઠાઈ છે. મધ્યપ્રદેશમાં પણ મુખ્યત્વે રોટલી, શાક, દાળ-ભાત ખવાય છે. મહારાષ્ટ્રના લોકોને સેવ-ઉસળ પ્રિય છે. ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર તથા ગોવાના દરિયાકિનારે વસતા લોકોનો ખોરાક મુખ્યત્વે ભાત-માછલાં છે.

આટલું જાણવું ગમશે

ગુજરાતની પ્રજા વેપારી પ્રજા છે. તેથી તેણે વેપાર કરવા દૂરના પ્રદેશો સુધી જવું પડતું. આથી, કેટલાક દિવસ ન બગડે તેવા નાસ્તા ગુજરાતીઓમાં પ્રચલિત છે. જેવા કે, થેપલાં, ગાંઠિયા, સૂકીકચોરી, ખાખરા તથા સુખડી

પહેરવેશ : રાજસ્થાન રણપ્રદેશ તથા સૂકો પ્રદેશ હોવાથી ત્યાં વનસ્પતિનું વૈવિધ્ય ઓછું છે. તેની ક્ષતિપૂર્તિ તેમણે રંગબેરંગી પહેરવેશ દ્વારા કરી છે. સામાન્ય રીતે પુરુષો ધોતિયું, અંગરખુ તથા રંગબેરંગી પાઘડી પહેરે છે તથા સ્ત્રીઓ ઘેરવાળો ચણિયો, કબજો તથા ઓઢણી ઓઢે છે. રાજસ્થાનમાં ઊંટની સંખ્યા વધારે હોવાથી ઊંટના ચામડાંમાંથી બનાવેલી મોજડી તથા પગરખાં પહેરે છે.

ગુજરાતના લોકોનો પરંપરાગત પહેરવેશ : પુરુષો ધોતિયું, ઝભ્ભો, માથે સફેદ ટોપી કે પાઘડી પહેરે છે. જ્યારે સ્ત્રીઓ સાડી, ચણિયો અને કબજો પહેરે છે. મહારાષ્ટ્રના પુરુષોનો પણ પરંપરાગત પહેરવેશ ધોતિયું તથા પહેરણ છે તથા માથે ટોપી કે પાઘડી પહેરે છે. સ્ત્રીઓ મહારાષ્ટ્રીયન ઢબે સાડી પહેરે છે. મધ્યપ્રદેશના લોકોનો પરંપરાગત પહેરવેશ પણ પડોશી રાજ્યો ગુજરાત તથા મહારાષ્ટ્ર જેવો જ છે. ગોવામાં પણ પુરુષો ધોતી તથા પહેરણ અને સ્ત્રીઓ સાડી, ચણિયો, કબજો પહેરે છે. પણ ગોવાના પહેરવેશ પર પાશ્ચાત્ય અસર વધારે જોવા મળે છે. આમ, પહેરવેશના સંદર્ભે દરેક પ્રદેશને એક આગવી પરંપરાગત લાક્ષણિકતા છે.

રહેઠાણ : રાજસ્થાનમાં રણપ્રદેશના કારણે પ્રમાણમાં વરસાદ ઓછો પડતો હોવાથી મોટાભાગનાં મકાનો ધાબાવાળાં હોય છે. ગ્રામીણવિસ્તારના લોકો ઘાસ-માટીમાંથી બનાવેલાં મકાનોમાં રહે છે. ગુજરાતમાં શહેરમાં વસતાં લોકો ઈંટ-સિમેન્ટમાંથી બનાવેલા આધુનિક મકાનમાં રહે છે. મહારાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ, ગોવામાં પણ શહેરના લોકો પાકાં તથા સુવિધાવાળાં મકાનોમાં રહે છે જ્યારે દરેક રાજ્યમાં જંગલ કે ડુંગરાળ પ્રદેશમાં વસતી વનવાસી પ્રજા છૂટાં-છવાયાં ઝૂંપડાંમાં રહે છે. કોંકણ પ્રદેશમાં વધારે વરસાદના કારણે ઢાળવાળાં છાપરાં ધરાવતાં મકાનો હોય છે.

આટલું જાણવું ગમશે

ગુજરાતના કચ્છ પ્રદેશમાં ભૂંગા નામે ઓળખાતાં વિશિષ્ટ રહેઠાણો છે. 26મી જાન્યુઆરી, 2001ના ભૂકંપ દરમિયાન પણ આ જ ભૂંગાને ઓછું નુકસાન થયું હતું.

ભાષા : રાજસ્થાનના લોકો મુખ્યત્વે હિન્દી ભાષા બોલે છે જ્યારે મારવાડમાં મારવાડી બોલી બોલાય છે. ગુજરાતમાં લોકોની મુખ્ય ભાષા ગુજરાતી છે. કચ્છ પ્રદેશમાં કચ્છી બોલી બોલાય છે. મધ્યપ્રદેશની મુખ્ય ભાષા હિન્દી છે. મહારાષ્ટ્રમાં મરાઠી, ગોવાની ભાષા કોંકણી છે. દરેક રાજ્યોમાં વિસ્તારો પ્રમાણે કેટલીક પ્રાદેશિક બોલીઓ પણ બોલાય છે.

તહેવારો–ઉત્સવો : મહાકવિ કાલિદાસે કહ્યું છે કે મનુષ્યો ઉત્સવપ્રિય છે. ભારતના લોકો અનેક ઉત્સવો તથા તહેવારો ઊજવે છે. રાજસ્થાનમાં લોકગીતો તથા લોકનૃત્યો ખાસ પ્રકારના હોય છે. રાજસ્થાનમાં હોળી તથા ગણગૌરનો તહેવાર ધામધૂમથી ઊજવાય છે. રાજસ્થાનના ઘુમ્મર, કચ્ચીઘોડી, કાલબેલિયા જેવાં લોકનૃત્યો ખૂબ જ જાણીતાં છે. ગુજરાત રાસ-ગરબાથી વિશ્વભરમાં જાણીતું છે. મહારાષ્ટ્રમાં ગણેશચતુર્થીનો તહેવાર ભવ્ય રીતે ઊજવવામાં આવે છે. મહારાષ્ટ્રનું લાવણીનૃત્ય ખૂબ જ જાણીતું છે. મધ્યપ્રદેશમાં ઉજ્જૈનમાં શિવરાત્રીનો તહેવાર ખૂબ જ ઉત્સાહથી ઊજવવામાં આવે છે. પશ્ચિમ ભારતના લોકો દિવાળી નવરાત્રી, શિવરાત્રી, દશેરા, ગણેશચતુર્થી, ઈદ, મહોરમ, નાતાલ, મહાવીર જયંતી, પતેતી, ચેટીચાંદ, બુદ્ધજયંતી વગેરે તહેવારો ઊજવે છે.

મેળા : કાર્તિક પૂર્ણિમાએ ઊંટના વેચાણ માટે રાજસ્થાનમાં પુષ્કર અને ગુજરાતમાં સિદ્ધપુરના મેળા જાણીતા છે. ગુજરાતમાં ધોળકા તાલુકામાં વૌઠા પાસે ગધેડાની લે-વેચ માટે જાણીતો મેળો ભરાય છે. થાનગઢ પાસે તરણેતરનો મેળો, જૂનાગઢમાં ભવનાથનો મેળો તથા ડાંગમાં ડાંગદરબાર વગેરે ગુજરાતના જાણીતા મેળા છે. મધ્યપ્રદેશનું ઉજ્જૈન, મહારાષ્ટ્રનું નાસિક કુંભ-અર્ધકુંભ મેળા માટે અને ગોવા કાર્નિવલ માટે જાણીતું છે.

19.1 પુષ્કરનો મેળો (રાજસ્થાન)

આટલું જાણવું ગમશે

પ્રત્યેક 18 વર્ષે આવતા અધિક ભાદરવા મહિનામાં ગુજરાતના ભરૂચ જિલ્લાના વાગરા તાલુકામાં ભાડભૂત ખાતે મેળો ભરાય છે.

લોકજીવન–ઉત્તર ભારત

ઉત્તર ભારતમાં પંજાબ, હરિયાણા, હિમાચલપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ અને ઉત્તરાખંડ તથા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ દિલ્લી, જમ્મુ-કશ્મીર અને લદ્દાખનો સમાવેશ થાય છે. પંજાબ એ મૂળ પાંચ નદીઓનો પ્રદેશ છે. જમ્મુ-કશ્મીર પ્રાકૃતિક સૌંદર્યના કારણે પૃથ્વીનું સ્વર્ગ ગણાય છે. ઉત્તરાખંડ દેવભૂમિ તરીકે ઓળખાતો પર્વતીય પ્રદેશ છે. હિમાચલપ્રદેશ પણ પર્વતીય વિસ્તારવાળો પ્રદેશ છે. ઉત્તરપ્રદેશ ગંગા-યમુનાનાં ફળદ્રુપ મેદાનોનો એક ભાગ છે. દિલ્લી ભારતની રાજધાની છે.

ખોરાક : પંજાબ, હરિયાણામાં લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ઘઉં છે. ઘઉંમાંથી બનાવેલી તંદુરી રોટી તથા જાત-જાતના પરોઠાનો ઉપયોગ પંજાબી લોકો છૂટથી કરે છે. પનીર મિશ્રિત શાક પંજાબીઓની આગવી પસંદગી છે. 'લસ્સી' એ પંજાબનું જાણીતું પીણું છે. જમ્મુ-કશ્મીરના લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ભાત તથા માંસ-મચ્છી છે. હિમાચલ તથા ઉત્તરાખંડના લોકો પણ ભાત-કઠોળ (રાજમા) તથા માંસનો ઉપયોગ કરે છે. ઉત્તરપ્રદેશના લોકોનો મુખ્ય ખોરાક રોટલી, દાળ-ભાત-શાક છે.

પહેરવેશ : પંજાબ, હરિયાણાના લોકો જે પોશાક પહેરે છે તે પંજાબી ડ્રેસ તરીકે જાણીતો છે. સ્ત્રીઓ સલવાર-કમીજ પહેરે છે. પુરુષો પણ વિશેષ ઝભ્ભો તથા ખૂલતી સલવાર પહેરે છે. પુરુષો મોટે ભાગે માથે પંજાબી પાઘડી પહેરે છે. કેટલાક લોકો ઝભ્ભા ઉપર ભરત ભરેલ કોટી પહેરે છે. કશ્મીરના લોકો સામાન્ય રીતે કશ્મીરી ડ્રેસ તરીકે ઓળખાતો ડ્રેસ પહેરે છે તથા શિયાળામાં આખું શરીર ઢંકાઈ જાય તેવો પહેરવેશ પહેરે છે. હિમાચલ તથા ઉત્તરાખંડનો પહેરવેશ જમ્મુ-કશ્મીરના લોકોના પહેરવેશને મળતો આવે છે. પુરુષો માથે વિશિષ્ટ ગઢવાલી ટોપી તથા સ્ત્રીઓ માથે રૂમાલ બાંધે છે. ઉત્તરપ્રદેશના લોકો મુખ્યત્વે ધોતી-પહેરણ તથા માથે ગમછો બાંધે છે. સ્ત્રીઓ સાડી, કબજો, ચણિયો પહેરે છે.

રહેઠાણ : પંજાબ-હરિયાણામાં વરસાદ ઓછો પડતો હોવાથી મોટાભાગે ધાબાવાળાં મકાનો હોય છે. શહેરના લોકો ઈંટ-સિમેન્ટમાંથી બનાવેલાં મકાનોમાં રહે છે. જમ્મુ-કશ્મીરના મકાનની બનાવટમાં લાકડાંનો ઉપયોગ વિશેષ થાય છે. હિમાચલ તથા ઉત્તરાખંડમાં લોકો બે માળવાળાં મકાનોમાં રહે છે. નીચે પશુ બાંધે છે જેથી ઉપરના માળની લાકડાંની બનાવેલી ફર્શ એકંદરે ગરમ રહે છે.

જ્યારે હિમવર્ષા થાય ત્યારે આ રીતે બનાવેલાં મકાન ઉપયોગી થાય છે. આ પ્રદેશના મકાનનાં છાપરાં ઢાળવાળાં હોય છે. છાપરામાં નળિયા તરીકે લીસ્સા પથ્થરનો જ ઉપયોગ થાય છે. જેથી મકાન પરનો બરફ સહેલાઈથી સરકી જાય. ઉત્તરપ્રદેશમાં શહેરના લોકો ઈંટ-સિમેન્ટનાં મકાનોમાં રહે છે તથા દરેક રાજ્યમાં માટીનાં મકાનો મોટાભાગે ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં વધારે જોવા મળે છે.

ભાષા : પંજાબના લોકો પંજાબી, હરિયાણાના લોકો હરિયાણવી બોલે છે. ઉત્તરપ્રદેશનાં લોકો મુખ્યત્વે હિન્દી તથા ઉર્દૂ ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે. જમ્મુ-કશ્મીરની ભાષા ઉર્દૂ છે, કશ્મીરી તથા ડોંગરી પણ બોલાય છે. જ્યારે લદ્દાખમાં લદ્દાખી અને તિબેટીયન ભાષા બોલાય છે. ઉત્તરાખંડમાં હિન્દી ભાષા ઉપરાંત ગઢવાલી તથા કુમાઉ બોલીનો ઉપયોગ થાય છે. હિમાચલ રાજ્યની ભાષા પહાડી છે. આ ઉપરાંત દૂરના પ્રદેશોમાં દરેક રાજ્યમાં પ્રાદેશિક બોલીઓ બોલાય છે.

તહેવાર–ઉત્સવો : પંજાબનો મુખ્ય તહેવાર વૈશાખી, લાહિરી છે. ભાંગડાં એ પંજાબનું જાણીતું લોકનૃત્ય છે. જમ્મુ-કશ્મીરમાં ઈદ, મહોરમના તહેવારો ઊજવાય છે. લદ્દાખમાં હેમીસ, લોસાર વગેરે તહેવારો ઉજવાય છે. હિમાચલપ્રદેશના કુલ્લુમાં દશેરાનો તહેવાર વિશેષ રીતે ઊજવાય છે. ઉત્તરપ્રદેશનો મુખ્ય તહેવાર હોળી છે. કથક એ ઉત્તરપ્રદેશનું જાણીતું નૃત્ય છે. આ ઉપરાંત ઉત્તરભારતમાં શિવરાત્રી, રામનવમી, જન્માષ્ટમી, દશેરા, ઈદ, મહોરમ, નાતાલ વગેરે એ ઊજવાતા મુખ્ય તહેવારો છે.

મેળા : કુલ્લુનો દશેરાનો મેળો એ હિમાચલનો જાણીતો મેળો છે. પંજાબમાં શહીદોનો મેળો ભરાય છે. ઉત્તરપ્રદેશમાં પ્રયાગરાજ(અલાહાબાદ)માં કુંભમેળો તથા માઘમેળો જાણીતા મેળાઓ છે. ઉત્તરાખંડમાં કુંભ તથા અર્ધકુંભમેળા પ્રખ્યાત છે.

19.2 કુંભમેળો (અલાહાબાદ)

લોકજીવન–દક્ષિણ ભારત

દક્ષિણ ભારતમાં મુખ્ય આંધ્રપ્રદેશ, તેલંગાણા, કર્ણાટક, તમિલનાડુ, કેરળ તથા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પુડુચેરીનો સમાવેશ થાય છે. દક્ષિણ ભારત એ ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ દ્વીપકલ્પ છે. દક્ષિણ ભારતનાં તેલંગાણા સિવાયનાં બધાં જ રાજ્યોને દરિયાકિનારો મળ્યો છે.

ખોરાક : દક્ષિણ ભારતનાં રાજ્યોમાં ખોરાકમાં મુખ્યત્વે ભાત-માછલી, કઠોળ હોય છે. દક્ષિણ ભારતની ચોખામાંથી બનેલી વાનગી ઈડલી, ઢોંસા, મેંદુવડા છે, જેની સાથે તેઓ કોપરાની ચટણીનો ઉપયોગ કરે છે. 'રસમ'ના નામે ઓળખાતી દાળ જેવી વાનગીનો ઉપયોગ તેઓ ખોરાકમાં કરે છે. દક્ષિણ ભારતમાં કેરળમાં કેળનાં પાન પતરાળાં તરીકે વપરાય છે.

પહેરવેશ : દક્ષિણનાં રાજ્યોમાં ગરમ અને ભેજવાળા હવામાનને કારણે તેઓ ખૂલતાં કપડાં પહેરે છે. પુરુષો લુંગી, પહેરણ, ખભે ખેસ અને પ્રસંગોપાત માથે પાઘડી પહેરે છે. જ્યારે સ્ત્રીઓ દક્ષિણી સાડી, ચણિયો અને કબજો પહેરે છે. કેરળના લોકો લુંગી પહેરે છે. ટૂંકી ધોતી પણ પહેરે છે. સ્ત્રીઓ માથામાં ફૂલોની વેણી પહેરે છે.

રહેઠાણ : દક્ષિણ ભારતના લોકો શહેરોમાં ઈંટ-સિમેન્ટનાં મકાનમાં રહે છે. બેંગલુરુ, ચેન્નઈ જેવાં શહેરોમાં આધુનિક મકાનો જોવા મળે છે. દરિયાકિનારે વસતા લોકોનાં ઝૂંપડાંમાં નાળિયેરનાં પાનનો ઉપયોગ વિશેષ થાય છે. દક્ષિણ ભારતમાં ઘરના આંગણે નિત્ય રંગોળી પુરાય છે.

ભાષા : દક્ષિણ ભારતમાં બોલાતી ભાષા દ્રવિડકુળની ભાષા તરીકે ઓળખાય છે. આંધ્રપ્રદેશ અને તેલંગણામાં તેલુગુ, કર્ણાટકમાં કન્નડ, તમિલનાડુમાં તમિલ અને કેરળમાં મલયાલમ ભાષા બોલાય છે.

તહેવારો–ઉત્સવો : આંધ્રપ્રદેશમાં કુચીપુડી નૃત્ય જાણીતું છે. ત્યાં શિવરાત્રિ, મકરસંક્રાંતિ તથા વિશાખાનો તહેવાર ઊજવાય છે. કર્ણાટકમાં મૈસુરમાં દશેરા, ઈદ અને નવરાત્રીના તહેવારો ઊજવાય છે. કથકલી એ કેરળનું જાણીતું નૃત્ય છે. ઓણમ, નાતાલ, ઈદ, શિવરાત્રિ એ કેરલના ઊજવાતા મુખ્ય તહેવારો છે. તમિલનાડુનું જાણીતું નૃત્ય ભરતનાટ્યમ્ છે. પોંગલ એ તમિલનાડુનો મુખ્ય તહેવાર છે.

19.3 કથકલી

પૂર્વ ભારતમાં બિહાર, ઝારખંડ, છત્તીસગઢ, ઓડિશા, પશ્ચિમ બંગાળ, અસમ, અરુણાચલ પ્રદેશ, નાગાલૅન્ડ, મણિપુર, મિઝોરમ, ત્રિપુરા, સિક્કિમ, મેઘાલય વગેરે રાજ્યોનો સમાવેશ થાય છે. પૂર્વ ભારતમાં ઓડિશા, પશ્ચિમ બંગાળને દરિયાકિનારો મળ્યો છે.

ખોરાક : બિહાર, ઝારખંડ, છત્તીસગઢ તથા પશ્ચિમ બંગાળના લોકો રોટલી, શાક, શાકભાજીનો ખોરાક લે છે, પણ ખોરાકમાં ભાતનું પ્રમાણ વધારે છે. પર્વતીય વિસ્તારવાળા લોકોનો મુખ્ય ખોરાક ભાત છે. આ ઉપરાંત કઠોળ, લીલાં શાકભાજીનો ઉપયોગ પણ ખોરાકમાં કરે છે. 'રસગુલ્લા' અને 'સંદેશ' બંગાળી લોકોની પ્રિય મીઠાઈઓ છે.

આટલું જાણવું ગમશે

સાથવો (સત્તુ) બિહારમાં ખવાતી એક વિશિષ્ટ વાનગી છે. અસમમાં ચા વ્યાપક રીતે પીવાતું પીણું છે.

પહેરવેશ : બિહારના લોકો પુરુષો ધોતિયું, ઝભ્ભો, ખભે ખેસ, માથે પાઘ (પાઘડી) પહેરે છે. સ્ત્રીઓ સાડી, ચણિયો, કબજો પહેરે છે. ઝારખંડ, અસમ, ઓડિશાના લોકોનાં પહેરવેશમાં મોટો તફાવત જોવા મળતો નથી. બંગાળી સ્ત્રીઓ બંગાળી ઢબે સાડી પહેરે છે. પુરુષો પાટલીવાળું ધોતિયું અને રેશમી ઝભ્ભા પહેરે છે.

રહેઠાણ : મેદાની પ્રદેશનાં રાજ્યોમાં લોકો ઈંટ-સિમેન્ટનાં પાકાં મકાનોમાં રહે છે. પર્વતીય વિસ્તારમાં વસતા લોકોનાં ઘરોમાં લાકડાં અને વાંસનો ઉપયોગ વિશેષ કરવામાં આવે છે. વધારે વરસાદવાળા પ્રદેશોમાં છાપરાં વધારે ઢાળવાળાં હોય છે. બંગાળમાં ઘરના પાછલા ભાગમાં પુકુર (નાનકડું તળાવ) રાખવામાં આવે છે. જેમાં માછલાંનો ઉછેર કરવામાં આવે છે અને આ માછલાં રોજ-બરોજના ખોરાકમાં ઉપયોગી છે.

ભાષા : ઝારખંડ, છત્તીસગઢ અને બિહારમાં મુખ્ય હિન્દી ભાષા બોલાય છે. મૈથિલી, ભોજપુરી, માગધી એ બિહાર રાજ્યમાં બોલાતી બોલીઓ છે. અસમમાં અસમી, ઓડિશામાં ઉડિયા તથા પશ્ચિમ બંગાળમાં બંગાળી ભાષા બોલાય છે. મેઘાલયમાં ગારો અને ખાસી ભાષા બોલાય છે. મિઝોરમમાં મિઝો બોલીનો ઉપયોગ થાય છે.

19.4 રથયાત્રા (જગન્નાથપુરી)

ઉત્સવો–તહેવારો : અસમનું બિહુ અને ઓડિશાનું ઓડિસી નૃત્ય જાણીતું છે. જગન્નનાથપુરીની રથયાત્રા દુનિયાભરમાં પ્રસિદ્ધ છે. બિહારમાં છઠ્ઠ, ભૈયાદૂજ તથા પશ્ચિમ બંગાળમાં દુર્ગાપૂજાના તહેવારો ભવ્ય રીતે ઊજવાય છે. આમ, દરેક રાજ્યને પોતાના પ્રાદેશિક તહેવારો છે. ભારત બિનસાંપ્રદાયિક દેશ છે. તેથી તેમાં ધાર્મિક, રાષ્ટ્રીય તહેવારો દરેક રાજ્યમાં ઊજવવામાં આવે છે. ભારતમાં દરેક ધર્મના તહેવારો ભેદભાવ વિના સમરસતાથી ઊજવાય છે.

આટલું જાણવું ગમશે

ભારતમાં વિવિધ વિસ્તારોમાં સ્થાનિક કક્ષાએ પાકતાં તેલીબિયાંમાંથી મળતું તેલ જે-તે પ્રદેશના લોકો ખાદ્યતેલ તરીકે ઉપયોગમાં લે છે. જેમ કે ગુજરાતમાં સીંગતેલ, સમગ્ર ઉત્તર ભારતમાં સરસિયું, જ્યારે દક્ષિણ ભારતમાં કોપરેલનો ઉપયોગ થાય છે.

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ બે-ત્રણ વાક્યોમાં લખો :

(1) ભારતના લોકોમાં કેવી-કેવી ભિન્નતા જોવા મળે છે ?

(2) દક્ષિણ ભારતમાં બોલાતી ભાષા કયા કુળની છે ? દરેક રાજ્યોમાં બોલાતી ભાષાઓ લખો.

(3) બિહારની મુખ્ય ભાષા તથા બોલીઓ જણાવો.

2. નીચેના પર ટૂંક નોંધ લખો :

(1) પૂર્વભારતનાં રાજ્યો તથા બંગાળી પુરુષો તથા સ્ત્રીઓનો પહેરવેશ

(2) પશ્ચિમ ભારતના તહેવારો–ઉત્સવો

3. નીચેના પ્રશ્નોના યોગ્ય વિકલ્પ શોધી જવાબ લખો :

(1) કેવું તાપમાન ધરાવતા પ્રદેશોના લોકોનો પહેરવેશ સુતરાઉ તથા આછા રંગોવાળો હોય છે ?

(A) વધુ (B) ઓછું

(C) સમ (D) વિષમ

(2) ઊંટના ચામડામાંથી બનેલાં પગરખાં મુખ્યત્વે કયા રાજ્યના લોકો પહેરે છે ?

(A) ગુજરાત (B) રાજસ્થાન

(C) મહારાષ્ટ્ર (D) ગોવા

(3) ગોવામાં કઈ ભાષા બોલાય છે ?

(A) મરાઠી (B) હિન્દી

(C) ગુજરાતી (D) કોંકણી

(4) કયા રાજ્યના લોકો જાત-જાતના પરોઠા આરોગે છે ?

(A) ગોવા (B) તમિલનાડુ

(C) અસમ (D) પંજાબ

(5) માઘ મેળો ક્યાં ભરાય છે ?

(A) પુષ્કર (B) નાસિક

(C) અલાહાબાદ (D) ઉજ્જૈન

(6) 'પોંગલ' કયા રાજ્યનો મુખ્ય તહેવાર છે ?

(A) આંધ્રપ્રદેશ (B) તમિલનાડુ

(C) મેઘાલય (D) સિક્કિમ

(7) ઉત્તરાખંડ રાજ્ય કેવું ભૂપૃષ્ઠ ધરાવે છે ?

(A) ફળદ્રુપ મેદાન (B) પર્વતીય

(C) દરિયાકિનારો (D) એક પણ નહિ

પ્રવૃત્તિ

- પ્રાદેશિક વેશભૂષા સ્પર્ધા રાખવી.
- દરેક રાજ્યોની વેશભૂષાનાં ચિત્રો ચોંટાડી અંક તૈયાર કરવો.
- પુસ્તકાલયમાંથી રસોઈનાં પુસ્તકો મેળવી દરેક રાજ્યની મીઠાઈની યાદી બનાવવી.
- તમારા વિસ્તાર પાસે ભરાતા મેળાની મુલાકાત વાલી સાથે લો.